

Esihist. t&fo 57/16.5.1979

HALIKON RIKALANMÄEN
KAIVAUSKERTOMUS
1.-17.6.1976

Hun.kand. Kimmo Seppänen

Turussa 21. joulukuuta 1976

SISÄLLYSLUETTELO

1. HISTORIIKKI

- 1.1. Aikaisemmat tutkimukset
- 1.2. Kesän 1976 tutkimukset

2. SIJAINTI JA YMPÄRISTÖ

- 2.1. Kaivausalueen sijainti
- 2.2. Muinaishistoriallinen ympäristö
- 2.3. Topografia

3. KAIVAUSTEN KULKU

- 3.1. Seurantakertomus
- 3.2. Kaivausalueiden vaaitus

4. KAIVAUSKERTOMUS

4.1. K a i v a u s a l u e I

- 4.1.1. Ulkorakennukseen liittyvät löydöt
- 4.1.2. Kivikirveen terä ja piin palanen
- 4.1.3. Nokimaaläikät kaivausruuduissa AB 3-9
- 4.1.4. Nokimaaläikät kaivausruuduissa AB 21-25
- 4.1.5. Kiviterassi

4.2. K a i v a u s a l u e II

- 4.2.1. Profiilitutkimus
- 4.2.2. Koekaivannon löydöt

4.3. K a i v a u s a l u e III

- 4.3.1. Pronssinen ketjunjakaja ja pronssilangan pala
- 4.4. Yhteenveto

5. FOSFAATTIANALYYSI

6. LÖYTÖLUETTELO

LIITEKARTAT 1-9

VALOKUVAT 1-15

1. HISTORIIKKI

1.1. Aikaisemmat tutkimukset

Halikon Rikalanmäellä on Jorma Leppäahon johdolla suoritettu vuosina 1950-53 mittavia kaivauksia, jolloin tutkittiin laajaa viikinkiaikaista ruumiskalmistoa, kirkon ja muinaissataman paikkaa sekä Linnavuorta. Silloin kaivaukset keskittyivät pääasiassa runsaslöytöisiin hautoihin, jotka sijaitsivat viime kesänä avatusta kaivausalue I:stä noin 40-50 metriä pohjoiseen. Tarkemmat tiedot tutkimuksista selviävät Leppäahon kaivauskertomuksesta vuodelta 1955. Löytöjä säilytetään Kansallismuseossa numeroilla:

I	kaivaus vuonna	1950	-	12549:1-	73
II	"	1950	-	12690:1-	483
III	"	1951	-	12841:1-	90
IV	"	1953	-	13298:1-	154

Lisäksi on jo vuonna 1862 tehty mäen lounaispäässä Viurilan kartanon entisiä tallirakennuksia pystytettäessä viikinkiajan ja ristiretkiajan vaihteeseen ajoittuvia löytöjä, joista säilyneitä on ainoastaan kaksi: KM 5512:46-47.

Anna-Liisa Hirviluoto suoritti Rikalanmäellä vuonna 1965 tarkastuskäynnin, jolloin hän havaitsi mäen lounaispäässä jälkiä polttokalmistosta. Paikkaa ei ole toistaiseksi tarkemmin tutkittu.

Syksyllä 1975 suoritettiin Turun yliopiston Arkeologian oppiaineen toimesta fosfaattinäytteiden oton Rikalanmäen itärinteiltä ja pohjoispuolelta. Ks. tarkemmin työkertomus vuodelta 1975.

1.2. Kesän 1976 tutkimukset

Vuonna 1974 pyysi Halikon kunta Museovirastolta lausuntoa suunnitelmastaan rakentaa Rikalanmäkeä osittain sivuava ns. Iilike-Kirkonseutu -tielinja. Museovirasto asetti suunnitelman toteuttamiselle ehdoksi tielinjalla suoritettavia koekaivauksia etenkin kohdassa, jossa jouduttaisiin kajoamaan Rikalanmäkeen.

Koekaivauksien suorittaminen annettiin Turun yliopiston Arkeologian oppiaineen tehtäväksi, jonka piirissä ne sisältyivät osaltaan Suomen Akatemian tukemaan Suomen keskiaikaisten kaupunkien tutkimusprojektiin. Samaan projektiin kuuluivat jo syksyn fosfaatti-

tutkimukset Rikalanmäellä.

Halikon kunta oli myöntänyt kaivaustöihin 10.000 markan määrärahan, jonka lisäksi rahoitusta saatiin myös Ester ja Mauno Wanhalinnan lahjoitusvaroista sekä jälkitöihin Suomen Akatemialta.

Tutkimukset kestivät kolme viikkoa: 1.-17.6.1976, ja niitä valvoi professori Unto Salo allekirjoittaneen toimiessa kenttätöiden johtajana. Kaivauksiin osallistui kuusi arkeologian opiskelijaa: HuK Ritva Koponen, HuK Tellervo Lahti, HuK Tuula Raunio, yo Soile Rinnasto, HuK Leena Salmio ja yo Anna-Liisa Tuominen sekä neljä halikkolaista koulupoikaa.

2. SIJAINTI JA YMPÄRISTÖ

2.1. Kaivausalueen sijainti

Halikon Rikalanmäki sijaitsee Halikonjoen länsipuolella välittömästi Turku-Helsinki rautatien eteläpuolella. Mäen suunta on koillisesta lounaaseen ja pituus noin 700 metriä. Se kohoaa keskivaiheillaan noin kaksikymmentä metriä ympäröiviä peltoja korkeammalle. Rikalanmäki ja Linnavuori hallitsevat peltomaisemaa Halikonjoen länsirannalla.

Rikalanmäki sijoittuu peruskarttalehdelle n:o 20 2108 HALIKKO (vuodelta 1964). Kaivausalueet I ja III ovat mäen itärinteen keskivaiheilla sekä alue II sen koillispuolella (ks. karttaliite 2). Alueiden koordinaatit selviävät kaivauskertomusosasta.

2.2. Muinaishistoriallinen ympäristö

Halikko on muinaishistoriallisesti poikkeuksellisen rikasta seutua. Rautakauden lopun (noin 800-1150) merkittäviä kalmistoja sieltä tunnetaan Rikalan lisäksi Mustamäen ja Muntolan löydöt, sekä Kaikumäen viikinkiaikainen ja Joensuun ristiretkiaikainen aarrelöytö. Rikalanmäen rikkaat ruumishaudat ajoittuvat 1000- ja 1100-luvuille.

Rikalan seudulle keskittyvät alueen varhaiset historialliset tiedot ja perinteet, joiden perusteella siellä tiedetään sijainneen erään Suomen harvoista keskiaikaisista kaupungeista. Tämän

kaupungin tai sitä edeltävän yhteisön puolustamiseksi lienee rakennettu Rikalan muinaislinna, jonka varustuksia on vieläkin näkyvissä Linnavuorella. Alueen varhaishistoriaan kuuluvat myös satama- ja markkinapaikka, joiden sijaintia on yritetty tutkimuksissa selvittää.

Myös vanhimmat kirkolliset perinteet Halikossa ennen kirkon rakentamista vuonna 1440 liittyvät Rikalaaan. Mäellä kerrotaan tuolloin vietetyn jumalanpalveluksia. Maisteri Jorma Leppäaho etsi 1950-luvun alun kaivauksissaan kirkon paikkaa Rikalanmäeltä, muttei löytönyt sellaiseksi varmuudella sopivaa aluetta.

2.3. Topografia

Em. kohteiden topografinen sijainti ja Rikalanmäen maantieteelliset seikat selviävät parhaiten karttaliitteistä 1 ja 2.

3. KAIVAUSTEN KULKU

3.1. Seurantakertomus

Koekaivauksia tehtiin kesällä 1976 kolmella alueella: Rikalanmäen koillispuolella ja kahdessa kohdissa mäen itärinteen keskivaiheilla. Tutkimukset aloitettiin kesäkuun ensimmäisenä päivänä paaluttamalla vajaat 40 metriä pitkä, 1-2 metriä leveä itärinteen poikki ulottuva koeoja I (ks. karttaliitteet 2 ja 3). Tämä kaivausalue tutkittiin kolmessa tasossa puhtaaseen maahan asti.

Kesäkuun 2-8. päivinä tutki osa kaivajista Rikalanmäen koillispuolella kohdilta, jotka jäivät suunnitellun tielinjan alle (ks. karttaliite 2). Täällä suoritettiin vähäisiä koekaivauksia ja tutkittiin mäen pohjoispään profiilia mahdollisten kulttuurikerrosten havaitsemiseksi.

Koeoja I:n lounaispuolelle avattiin viimeisellä työviikolla pieni, kahdeksan neliön suuruinen kaivausalue III mielestäni kiinnostavaan kallionnotkelmaan (ks. karttaliite 3). Tästä kuopasta löytyi pronssinen ketjunjakaja ja pronssilangas pala. Löydösten jälkeen kuoppa peitettiin odottamaan aikaa, jolloin muinaisjäänös voitaisiin riittävin varoin tutkia tehokkaasti.

Näiden koekaivausten lisäksi otettiin Rikalanmäeltä fosfaatti-

näytteitä vajaat 20 kappaletta (ks. karttaliite 2). Ne kaivettiin mäen päältä, osa koeojasta III koilliseen tasaisin välein ja osa samassa linjassa mäen koillispäästä. Väliin jätettiin kohtia, jotka sattuivat piha-alueelle.

3.2. Kaivausalueiden vaaitus

Vaaituskoneen paikkoja tarvittiin kaivausalueilla I ja III kaksi mäen rinteeseen jyrkkyyden takia. Niiden ja kiintopisteiden sijainti selviää karttaliitteestä 3. Ensimmäisen kiintopisteen (K_1) korkeus merenpinnasta on 37.65 metriä ja latan lukema 327. Toisen kiintopisteen (K_2) korkeus on 30.86 metriä ja latan lukema 210. Kaivausalueen II kiintopisteen merenpintakorkeus on 24.24 metriä.

Kaivausalueen III pinta- ja pohjavaaitusluvut:

	1	2	3	4	
	• $\frac{298}{292}$	• $\frac{283}{278}$	• $\frac{284}{264}$	• $\frac{265}{248}$	• $\frac{253}{244}$
B					
	• $\frac{294}{265}$	• $\frac{281}{262}$	• $\frac{273}{249}$	• $\frac{264}{242}$	• $\frac{257}{237}$
A					
	• $\frac{290}{263}$	• $\frac{281}{264}$	• $\frac{268}{250}$	• $\frac{266}{238}$	• $\frac{250}{242}$

4. KAIVAUSKERTOMUS

4.1. Kaivausalue I

Kesällä 1976 tutkituista alueista oli suurin (noin 75 m²) Rikalanmäen itärinteelle avattu koeoja I, ks. karttaliitteet 2 (yleiskartta 1:2000) ja 3 (yleiskartta 1:200). Kaivausalueen pituus oli 36 metriä, ja se oli kaksi metriä leveä yläosastaan (ruudut 1-29): alaosan ollessa metrin levyinen (ruudut 30-36). Levennyksiä kaivausten aikana tehtiin kahteen kohtaan: ruudun 6 nokimaaläikän ja kiveyksen määrittämiseksi sekä ruutujen 27 ja 28 kiveyksen selvittämiseksi.

Koeojan korkeus merenpinnasta on n. 32-38 metriä ja sen yläpään koordinaatit ovat $X = 6698382$ ja $y = 448558$ ja alapään $X = 6698361$ ja $y = 448590$

Maaston ja havaintojen laatu ilmenee päällisin puolin seuraavasta luettelosta, jossa kaivanto esitellään ylhäältä alaspäin:

- ruudut 1- 2 - olivat löydöttömiä; yläpäässä tuli kallio esiin melko pinnassa
- ruudut 3- 9 - maassa näkyi enemmän tai vähemmän säännöllisiä nokimaaläiskiä; ei kuitenkaan selviä kiveyksiä tai löytöjä
- ruudut 10-16 - kalliota; yli metrin korkeusero
- ruudut 17-20 - kivikirveen terä; muuten löydöttömiä
- ruudut 21-26 - maassa näkyi nokimaaläiskiä varsinkin kiven ympärillä
- ruudut 27-28 - kiviterassi
- ruudut 29-36 - kivettynyt savi, jonka alla puhdas hiekka

4.1.1. Ulkorakennukseen liittyvät löydöt

Kaivausalue I:n yläpäässä on vielä pari vuosikymmentä sitten sijainnut jonkinlainen ulkorakennus (ks. karttaliite 2). Rakennuksen toinen sivu lienee ollut kalliopohjalla, ja sen kulmakiivenä on todennäköisesti ollut kaivausruudussa B 13 sijainnut kookas kivi. Näiltä tienoin löydettiin runsaasti nuorehkoja esineitä kuten hevosenkengän, hellanrenkaan ja saranan osia, nauloja, tiiltä, lasin ja keramiikan kappaleita. Nämä löydöt tulivat esiin ruutujen AB 7-9 ja 10-12 pintamaasta eli em. rakennuksen edustalta.

Ensimmäisestä kaivauskerroksesta tavattiin myös ruuduissa AB 13-18 nauloja, ruuduista AB 15 ja 17 puuharjan paloja sekä ruuduista AB 18 nahkaa. Ilmeisesti nykyisen tutkimuksen kannalta vähämerkityksellisiä löytöjä olivat myös ruudun A 7 palaneen luun ja hiilen sirut, koska niiden kohdalta jopa hieman syvemmältä tuli esiin vihreän muovin paloja. Samasta kohdin koottiin tilitikkurasiallinen palaneen luun siruja, jonkin verran palamatonta luuta ja nauloja.

Näiden lisäksi tavattiin tästä humuksen huuhtoutumiskerroksesta ruuduista AB 11 kaakelin paloja, ruudusta A 15 eläimen etuhammas ja kaksi rautaesineitä ruuduista B 9 (hinnan solki) ja B 15

(epämääräinen esine). Lisäksi ruudusta B 26 löydettiin toisesta kaivauskerroksesta palanutta kaarnaa. Nämä löydöt ovat ilmeisesti korkeintaan viime vuosisadalle ajoittuvia ja liittyvät todennäköisesti paikalla sijainneeseen rakennukseen.

4.1.2. Kivikirveen terä ja piin palanen

Kaivausalue I:n ensimmäisestä kaivauskerroksesta löydettiin em. esineiden lisäksi pari luontaista kvartsinpalaa, pieni pala vaa-leaa piitä ja kivikirveen teräosa. Piin palanen tavattiin (löytönumero 89:16) ruudusta A 22 (pl. 088). Löytöyhteys ei sen merkitystä tarkemmin selvittänyt.

Oliviinidiabaasinen kirveenterän katkelma (löytönumero 89:15) tuli ruudusta A 18 (pl. 132) vain noin 12 sentin syvyydeltä (ks. karttaliite 6). Terä on kauniisti hiottu ja fasetit selvästi erot-tuvia. Se on ilmeisesti ollut oikoteräinen olkakirves, ja kirves ajoittunee tyypiltään vasarakirveskulttuuriin (noin 1900-1600 eKr.)

Kirveen terän löytyminen näin pinnasta on selitettävä siten, että esinettä on käytetty valmistusaikaansa huomattavasti myöhemmin sekundaariseen tarkoitukseen. Esihistoriallisia kirveenteriä tiedetään käytetyn varsin myöhäisinäkin aikoina katon vuoliaisissa salamaniskua estämässä. Tämäntapaista selitystä tukee kirveen löytöpaikka rakennuksen lähellä.

4.1.3. Nokimaaläikät kaivausruuduissa AB 3-9

Koeojan yläpäässä oli ensimmäisessä kaivauskerroksessa erityisesti ruuduissa AB 6 ja 7 tiivis, pienikokoisten kivien muodostama kiveys. Tällä tuskin on tutkimusten kannalta kovinkaan suurta merkitystä, koska kiveyksen seassa oli myös tiilen kappaleita varsin syvällä.

Toista kaivauskerrosta aloitettaessa alkoi maasta tulla siis enemmän tai vähemmän säännöllisin välein tummia maaläiskä. Näitä erottui aluksi ruuduissa A 2-3 ja B 3 sekä AB 4 (ks. karttaliitteet 4 ja 5). Läiskät osoittautuivat korkeintaan vajaan 20 sentin vahvuiseksi, eivätkä ne sisältäneet hiiltä tai esineitä. Ne olivat laajimmillaan noin 25 sentin syvyydellä ja ulottuivat korkeintaan 30-35 sentin syvyydelle maanpinnasta. Aluksi tulles-saan esiin läiskät näyttivät muodostavan tasaisen systeemin

kaivantoja, joiden päät sattuivat koeojan laiduille ja jatkot ulottuivat avaamattomaan maahan. Syvenmällä alueet kuitenkin yhdistyivät suuremmaksi läikäksi (esim. ruuduissa A 3-5, ks. karttaliite 4).

Ruuduissa B 6-8 sekä A 6-7 yhdistyi toisessa kaivauskerroksessa (ks. karttaliite 4) koeojan kookkain tumman maan läiskä, josta ei myöskään tavattu varsinaista hiiltä. Läiskä saavutti pohjan ruutujen B 6-7 kohdalla, jossa se oli syvimmillään, vasta kolmannessa kaivauskerroksessa eli 35-40 sentin syvyydellä. Se oli vahvimmillaan 22 senttiä.

Samantapaisia suhteellisen ohuita ja pienialaisia nokimaaläikkiä oli myös ruuduissa AB 9. Toisen suurehkon nokimaa-alueen sisälisivät ruudut A 7-8, josta tavattiin useasta kohdin hiiltä ja ruudusta A 8 tulen rapauttamaa kiveä. Tämän alueen korkeus oli vahvimmillaan ruudun A 8 yläosissa, 23 senttiä.

Kyseisten nokimaaläiskien merkitys ei tutkimuksissa riittävästi selvinnyt. Haudoiksi ne eivät sovellu mataluutensa, rakenteettomuutensa ja löydöttömyytensä vuoksi. Toisaalta toisesta kaivauskerroksesta, em. nokiläikkien syvyydeltä, löydetty kaksi tiiltä: ruuduista AB 8 ja A9 osoittavat kaivannot suhteellisen nuoriksi. Samaa todistaa nokialueen sisältä ruudusta B 4 löydetty savipiipun pesän pala. Nokimaaläiskät liittyvät ehkä paikalla sijainneen rakennuksen rakentamiseen, jolloin alueella on kaivettu. Näin ylhäällä mäellä ei liene ollut aikaisemminkaan peltoa, joten auran aiheuttamia jälkiä läikät tuskin ovat. Paikalle tehdyt kuopat osoittivat, että maa nokiläikkien alapuolella jatkuu puhtaana.

Ruuduissa B 5-7 kiveykset näyttivät muodostavan (ks. valokuva n:o 8) ensimmäisessä kaivauskerroksessa kehän nokimaaläiskien ympärille. Tämä lienee kuitenkin sattuma, koska nokialue jatkui kivirivien alle.

4.1.4. Nokimaaläikät kaivausruuduissa AB 21-25

Kalliorinteen alapuoli oli pintakerroksissa pääasiassa löydötön. Kaivausalueen löydöt syvenmälläkin rajoittuivat edellä käsiteltyihin kivikirveen teräosaan ja piin palaseen sekä kahden kookkaan

kiven ympäriltä tavattuihin nokiläiskiin.

Ruuduista B 21-25 ja A 23-25 tuli esiin pieniä nokimaalaikkuja, ja kahden suuren kiven ympäriltä ruuduista AB 24-25 tavattiin nokimaakeskittymät. Kun ruutujen B 24-25 kivi poistettiin, ilmeni, ettei nokialue jatkunut kiven alle, vaan sitä ympäröivä kehä häipyi näkyvistä vähän ennen kiven pohjaa. Nokimaan syvyys näillä kohdilla oli vahvimmillaan 22 senttiä.

Isojen kivien ympärillä on saatettu pitää tulta - aineisto ei kuitenkaan osoittanut niitä liesiksi tms. muodostelmiksi. Isojen kivien välialueella oli ympäristöä runsaammin pienehköjä kiviä muodostamatta kuitenkaan mitään havaittavaa säännönmukaisuutta. Niissä ei myöskään näkynyt tulen pidon jälkiä. Nokimaaläiskien ajoitukseen voi antaa tarkempaa ajoitusta ainoastaan hiiliaineksen analysointi.

4.1.5. Kiviterassi

Ruutujen AB 27-28 kohdalla tuli esiin mielenkiintoinen muinaisjäännös. Tämä oli suunnilleen päänkokoisista kivistä tehty rakennelma, jonka tarkoituksena aivan ilmeisesti on tukea terassin-tapaista muodostelmaa (ks. valokuvat 9 ja 10). Heti kivirivin alapuolella maanpinta laskee jyrkästi.

Laajentamalla kaivausaluetta lounaaseen päin 2 x 2 metriä ilmeni, että terassikiveys jatkuu samantapaisena siihen suuntaan (ks. karttaliite 7). Ruudussa B 28 on kiveyksessä kahden kiven väli, mutta jatko terassille näyttää olevan hieman alempana. Rakennelman ikä ei tutkimuksissa selvinnyt. Onko kyseessä ehkä pengerretty muinaispelto? Tämän kysymyksen selvittämiseksi täytyisi aluetta tutkia laajemmin.

4.2. Kaivausalue II

4.2.1. Profiilitutkimus

Rikalammän koillispäätä tutkittiin pienin koekuopin ja profiilin puhdistamisella. Profiilia avattiin mäen pohjoispäässä noin 70 metrin matkalta. Maaperän laatua tarkasteltiin myös muutamien koekuoppien avulla hieman profiilia ylempää mäen rinteessä.

Profiilitutkimukset osoittautuivat täysin tuloksettomiksi, mutta jo korkeuskäyrien 25-25 tasoilla maan laatu muuttuu multapitoiseksi. Näiden korkeuskäyrien alapuoli mäen pohjoispäässä on pääasiassa savea.

4.2.2. Koekaivannon löydöt

Tielinjan reuna ulottui suunnitelmassa mäen pohjoispäässä juuri 25 metrin korkeuskäyrään asti. Näillä main tehtiin pieni koekaivanto maan laadun selvittämiseksi ja mahdollisen kulttuurikerroksen havaitsemiseksi (ks. karttaliite 8). Täällä avattiin aluksi 1 x 8 metriä korkeuskäyrien suuntaista koeojaa, johon lisättiin kolme ruutua alapuolelle ja yksi yläpuolelle. Karttaan merkityt ruutunumerot johtuvat koekuoppasysteemistä. Kaivausalue II:n koordinaatit ovat sen pohjoispäässä $x = 6698623$ ja $y = 448750$ sekä eteläpäässä $x = 6698616$ ja $y = 448754$. Alueen korkeus merenpinnasta on noin 21--24 metriä.

Täältä tavattiin selvä osoitus rautakaudesta: ruudusta B 18 tuli ison kiven juurelta esiin palanen mustaa, rautakautista keramiikkaa. Palanen löytyi ensimmäisestä kaivauskerroksesta vain 11 sentin syvyydeltä maan pinnasta - kerroksessa oli vielä runsaasti humusta ja juuria seassa. Keramiikka on koristeetonta, tiivistä ja kivisekoitteista. Palanen on toisesta päästään hieman kaartuva ja paksuudeltaan 0,8 senttiä.

Ruudusta B 15 löydettiin saviastian palaa hieman syvemmältä: 17 sentin syvyydeltä oudon näköinen pronssiesine. Esineen pronssiaines on suhteellisen kovaa ja hyvin säilynyttä. Esineen pituus on 2 cm, ja siinä on putkimaisen, onton jalan päässä pyöreä kehä, halkaisijaltaan 2,2 cm, jonka reunat ovat sahalaitaisia. Esineen muoto on minulle esihistorillisista löydöistä tuntematon ja lie-neekin nuorempaa perua - ehkä öljylampusta?

Varsinaista kulttuurikerrosta ei koekaivannossa voinut havaita, ja myös kiveykset siinä olivat vähäisiä ja merkityksettömiä. Toisesta kaivauskerroksesta tuli ruudusta A 13 esiin jonkin verran hiiltä. Keramiikan palanen osoittaa kuitenkin, että näillä main tulisi suorittaa tarkempia kaivauksia, mikäli tiesuunnitelma aiotaan toteuttaa.

4.3. K a i v a u s a l u e III

Koeojasta I 17 metriä lounaaseen avattiin yhdeksäntenä työpäivänä vielä samansuuntainen 1 x 4 metriä kooltaan oleva kaivanto kalliorinteen alapuolelle (ks. karttaliite 3), jota saman tien laajennettiin puolella, joten kaivausalueesta III tuli lopulta 2 x 4 metrin suuruinen. Tässä kiintoisassa kallionotkelmassa tuli turvekerroksen alta esiin tiivis, nyrkinkokoisista kivistä muodostuva kiveys, joka kuitenkin ruutujen B 2-4 alueella oli paljon muita niukempaa. Kiveys erosi selvästi koeoja I:n vastaavasta: kivet olivat tiheämmässä ja heti turvekerroksen alla näkyvissä - toisaalta kivien välissä oleva maa oli täällä kauttaaltaan melko tummaa, ja sen alta tuli melko karkea sora.

4.3.1. Pronssinen ketjunjakaja ja pronssilangan pala

Kun koeojaa III oli laajennettu B-ruudutuksella, löytyi heti turvemaan poiston jälkeen kaivausten merkittävin esine: ruudusta B1 esiin tullut hyväkuntoinen pronssinen ketjunjakaja (ks. karttaliite 9/L₁ ja valokuva n:o 14). Esine oli vain 12 sentin syvyydellä maanpinnasta (pl. 283).

Ketjunjakajan läheltä samasta ruudusta, samalla punnitusluvulla löydettiin myös pieni murtunut pala lähes ympyräksi taivutettua pronssilankaa (ks. karttaliite 9/L₂ ja löytönumero 89:28). Ketjunjakajan ympäriltä ruudusta B 1 tuli esiin melko runsaasti hiiltä.

Ruutuja B 1-2 ei jatkettu löytökohtaa syvemmälle, vaan karttaliitteeseen n:o 9 on niiden osalta piirretty ensimmäinen kaivauskerros. A-ruudutus oli ehditty kaivaa jo toiseen kerrokseen, jonka kuluessa niistä loppui kiveys lähes kokonaan. Myös ruutuja B 3-4 syvennettiin toiseen kerrokseen, jolloin ruudun B 3 vasemmassa yläkulmasta tuli esiin nokimaata. Tämä kaivausalue jäi kuitenkin vielä kesken.

4.4. Yhteenveto

Kesän 1976 tutkimusten merkittävin anti oli epäilemättä kaivausalueelta III löydetyt pronssiesineet: viikinkiaikainen ketjunjakaja ja pronssikierukka. Alueen kaivaminen jätettiin kesken, jotta

se tulisi jatkossa perusteellisesti tutkituksi. Keskeneneräisissä kaivauksissa ei vielä esineiden löytöyhteykset selvittäneet muinaisjäännöksen laatua. Kyseessä saattaa olla rakennuksen pohjakiveys.

Ketjunjakaja on hyväkuntoinen, viikinkiajan lopun tyyppiä, jossa kolmen ketjulenkin välissä on tyyliteltyjä kasviornamentteja kohoharjakoristeluna esitettyinä. Samaa ketjunjakajatyyppeä tunnetaan Suomesta toistaiseksi vain kolme kappaletta - kaikki Lounais-Suomesta: kaksi Nousiaisten Myllymäestä (KM 9892:262 ja 12509:3) ja yksi Kokemäen Kalvomäestä (KM 1763:28).

Mielenkiintoinen muinaisjäännös, jota olisi jatkossa syytä selvittää tarkemmin tutkimuksin on kaivausalue III:n lisäksi em. kiviterassi. Jos paikalta paljastuisi muinaispelto, toisi se uutta lisää Suomen arkeologisiin tietoihin. Sen sijaan kaivausalue I:n nokimaaläikkien tutkimista ei kannattane enää jatkaa.

Kaivausalueen II eli mäen koillispään rautakautisen saviastian palanen ei liene paikalla satunnainen. Myös fosfaattianalyysin tulokset viittaavat siihen, että täältä mäen koillispäästä voitaisiin tehdä esihistoriallisiin löytöjä. Mikäli tielinjasuunnitelma toteutetaan ja mäen pohjoispään rinteeseen kajotaan (esimekiksi räjäytystoimin), on siellä tarpeen suorittaa tarkempia kaivauksia.

5. FOSFAATTIANALYYSI

Rikalanmäeltä otettiin edellisen syksyn fosfaattinäytesarjaa (ks. työkertomus 1975) täydentäviä näytteitä mäen päältä kaivausalueelta III lähtien koilliseen mäen pituussuunnassa (ks. karttaliite 2). Uusia näytteitä tuli kaikkiaan 17 kpl: 1-8 kaivausalueelta III pihoihin asti ja 9-17 mäen koillispäästä. Yhtenäisen linjan katkaisi siten talojen piha-alueet.

Fosforipitoisuudet näissä näytteissä olivat poikkeuksellisen runsaat, joka näkyy erinomaisesti verrattaessa niitä samassa yhteydessä analysoituihin Turun Halisten alueen näytteisiin. Tulokset ovat rinnastettavia toisiinsa, koska samoissa analyysisarjoissa käsiteltiin molempien alueiden näytteitä. Niinpä ilmeni, että Rikalan näytteiden keskimääräinen fosforimäärä oli yli

nelinkertainen Halisten näytteisiin verrattuna. Jälkimmäinenkin ero on merkittävä, koska molemmat näytesarjat on otettu alueelta, jonka perusfosforipitoisuus on suunnilleen sama, vaikka eri analyysikerroilla kemikaalien laatu ja suhteet muuttavat pitoisuuksia jonkin verran.

Pitoisuuksien aritmeettinen keskiarvo kesän 1976 näytteissä on 24.9 mg P/100 g maata ja vastaava geometrinen keskiarvo on 21.8 mg P/100 g maata. Korkeat pitoisuudet täällä merkitsevät todennäköisesti asutuksen vaikutusta. Lannoituksen fosforipitoisuutta lisäävä vaikutus ei pitäisi täällä mäen laella näkyä - toisin kuin syksyn 1975 näytteissä, jotka oli otettu savipelloilta - , tosin tehokas puutarhaviiljely on pitoisuutta jonkin verran voinut lisätä näytteissä 6-8. Tämä ei kuitenkaan tuloksissa selvästi erotu. Kaikkien näytteiden maan laatu oli hiikkaa.

Mielenkiintoista on havaita, että koeojien I ja III välistä ja lähistöltä otetut näytteet olivat fosforipitoisuudeltaan pienimpiä, kun taas 4-7 antoivat erittäin korkeita arvoja. Näytteen numero 7 arvo 64.0 mg P/100 g maata on erityisen korkea, jonka tienoota ehdottomasti kannattaisi lähemmin tutkia. Toisaalta näytteen 8 fosforimäärä on niukka.

Mäen koillispään pitoisuudet ovat numero 9:ää lukuunottamatta kaikki varsin korkeita. Näytekohta 10:n fosforimäärä on erityisen suuri: 50.2 mg P/100 g maata. Fosfaattianalyysin perusteella voisi Rikalanmäen koillispäässä suositella suoritettavaksi tarkempia tutkimuksia.

Halikon Rikalanmäen fosfaattianalyysin tulokset:

näyte- numero	fosforin määrä (mg P/100 g m.)	merkitsevyys (prosentuaal.)
9	5.8	
8	7.9	
1	14.6	
2	15.4	
3	15.6	
16	18.0	
15	19.0	
17	21.4	
11	22.0	
12	24.0	x
14	25.4	x

6	25.5	x
5	27.5	x
15	32.0	xx
4	34.3	xx
10	50.2	xx
7	64.0	xxx

x = kohtalaisen merkittävä (yli 53 %)
xx = merkittävä (yli 76 %)
xxx = erittäin merkittävä (yli 94 %)

analyysin suoritti yo PekkaPeltonen

6. LÖYTÖLUETTELO

HALIKKO Esineluettelo Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen
RIKALA laitoksen Arkeologian osaston koekaiivauksista Halikon
1976 Rikalanmäellä 1.-17.6.1976. Ks. tarkemmin Hum.kand. Kimmo
89: Seppäsen kaivauskertomus vuodelta 1976.

KAIVAUSALUE I

1. Poltetun saven paloja

10 palaa jonkinlaisesta saviastiasta, joista ainakin kolme sopii yhteen. Saviaines on vaalean ruskeaa, karkeata ja kivensekaista. Kahden palan pinnan ylittää ura. Palat liittyvät toisiinsa, jolloin uran pituus on 6,8 cm. Yhdessä reunapalassa on noin 1 cm reunan alapuolella pieni kuoppa.

Ruudut AB 1, pintakerros

2. Rautanauvoja

13 rautanaulaa, joiden pituus vaihtelee 5-10 cm.

Ruudut AB 13, I kerros

3. Rautanauvoja

2 rautanaulaa, joissa jäljellä puujätettä.

Ruutu A 13, I kerros

4. Rautanauvoja

4 rautanaulaa, joiden pituus on noin 10 cm.

Ruudut AB 14, I kerros

HALIKKO
RIKALA
89:

5. Rautanaula
Naula, jonka varsi on jakautunut keskeltä kahteen osaan terään päin.
Ruutu B 14, I kerros
6. Rautaesine
Käyttötavaltaan tuntematon rautaesine, jonka pituus on 7,2 cm. Esine kapenee päihin päin ja keskelle muodostuu soikea, 1 x 1,9 cm:n suuruinen reikä.
Ruutu A 15, I kerros
7. Rautanauvoja
9 rautanaulaa, joiden pituus vaihtelee 5-10 cm.
Ruudut AB 15, I kerros
8. Puuharjan paloja
3 palaa puuharjasta. Paloissa on reikiä, joissa jäljellä harjaksia. Puuharjan paksuus on 1-1,5 cm.
(vrt. löytönumero 89:12)
Ruutu A 15, I kerros
9. Nahan paloja
4 palaa nahkaesineestä. Kahden palan reunassa on neulan pistoja.
Ruutu B 18, I kerros
10. Rautanauvoja
27 naulaa, joiden pituus vaihtelee 3-12,5 cm.
Ruudut AB 16, I kerros
11. Eläimen etuhammas
Noin 4 cm pitkä eläimen etuhammas.
Ruutu B 17, I kerros
12. Puuharjan paloja
2 palaa ilmeisesti samasta puuharjasta kuin löytönumero 89:8 ruudusta A 15.
Ruudut AB 17, I kerros
13. Rautanauvoja
5 rautanaulaa, jotka löydettiin hiilen ja palaneiden luunsirujen sekä muovinpalasten joukosta.

HALIKKO

(vrt. löytönumero 89:14)

RIKALA

Ruudut A 7-8, I kerros, pl. 319-325

89:

14. Palanutta luuta ja hiiltä

Tulitikkurasiallinen palanutta luuta ja hiiltä.

(vrt. löytönumero 89:13)

Ruudut A 7-8, I kerros, pl. 318-324

15. Kivikirveen teräosa

Kivikirveen katkennut teräosa. Esineen pituus on noin 7 cm ja leveys 5,7 cm. Suurin vahvuus on noin 3,5 cm. Terä on oikoteräinen ja fasetit selvästi erottuvat.

Ruutu A 18, I kerros, pl. 132

16. Piin palanen

Henä pala vaaleaa piitä. Palan koko on vain 1 x 1 cm.

Ruutu A 22, I kerros, pl. 88

17. Rautaesine

Ilmeisesti jonkinlainen hihnan hela. Esineen pituus on 4,9 cm ja leveys 2-4 cm.

Ruutu B 9, I kerros

18. Kvartsin pala

Ilmeisesti käsittelemätön kvartsin pala, jonka koko on noin 3 x 3 cm ja vahvuus noin 2 cm.

Ruutu A 8, I kerros.

19. Savipiipun pesän pala

Punaruskea pala savipiipun koristeltua pesäosaa. Palan pituus on noin 3,5 cm ja leveys noin 2 cm.

Ruutu B 4, II kerros

20. Palanutta kaarnaa

7 palaa mustaa, palanutta puun kuorta.

Ruutu B 26, II kerros, pl. 050

KAIVAUSALUE II

21. Rautakautista keramiikkaa

Palanen mustaa, rautakautista keramiikkaa. Saviastian

HALIKKO
RIKALA
89:

pala on koristeeton, suhteellisen tiivistä, kivisekotteista ainesta. Pala on 0,8 cm paksu ja sisäpinnaltaan toisesta reunasta kaartuva. Palan koko on noin 1,5 x 2,5 cm.

Ruutu B 18, I kerros

22. Pronssiesine

Ilmeisesti nuorehko pronssiesine. Esineen sahalaitaisen kehän halkaisija on 2,2 cm ja ontton jalan halkaisija 1,1 cm. Koko esineen korkeus on 2 cm ja jalan korkeus 1,4 cm.

Ruutu B 15, II kerros

23. Eläimen poskihampaita

Kolmen poskihampaan rykelmä, jonka pituus on noin 4 cm.

Ruutu B 19, II kerros

24. Kvartsin pala

Kolmiomainen kvartsin pala, jonka koko on 2,5 x 3,5 cm. Pala löydettiin kaivausalue II:n koillispuolelta talon luoteispuolen pellolta.

KAIVAUSALUE III

25. Maasälvän pala

Nuolenkärjen muotoinen, kolmiomainen maasälvän pala. Esineen pituus on 3,5 cm, leveys 1,6 cm ja paksuus 1,4 cm.
Ruutu B 4, I kerros

26. Maasälvän pala

Kolmiomainen, teräväkärkinen maasälvän pala. Esineen pituus on 5,8 cm, leveys 2,4 cm ja paksuus 0,8 cm.
Ruutu A 1, I kerros

27. Pronssinen ketjunjakaja

Pronssinen viikinkiajan lopun tyyppiä oleva, kolmilinkkinen ketjunjakaja. Lenkkien välissä tyyliteltyjä kasviornamentteja. Esineen pituus on 4,2 cm ja leveys 3,2 cm.
Ruutu B 1, I kerros, pl. 283

HALIKKO

28. Pronssilangan pala

RIKALA

89:

Pieni lenkki katkennutta pronssilankaa. Kierukan avattu pituus on noin 3 cm ja pronssilangan vahvuus vain 0,1-0,2 cm.

Ruutu B 1, I kerros, pl. 283

29. Hiiltä

Vähäinen määrä hiiltä edellisten löytöjen vierestä.
(vrt. löytönumerot 89: 27 ja 28)

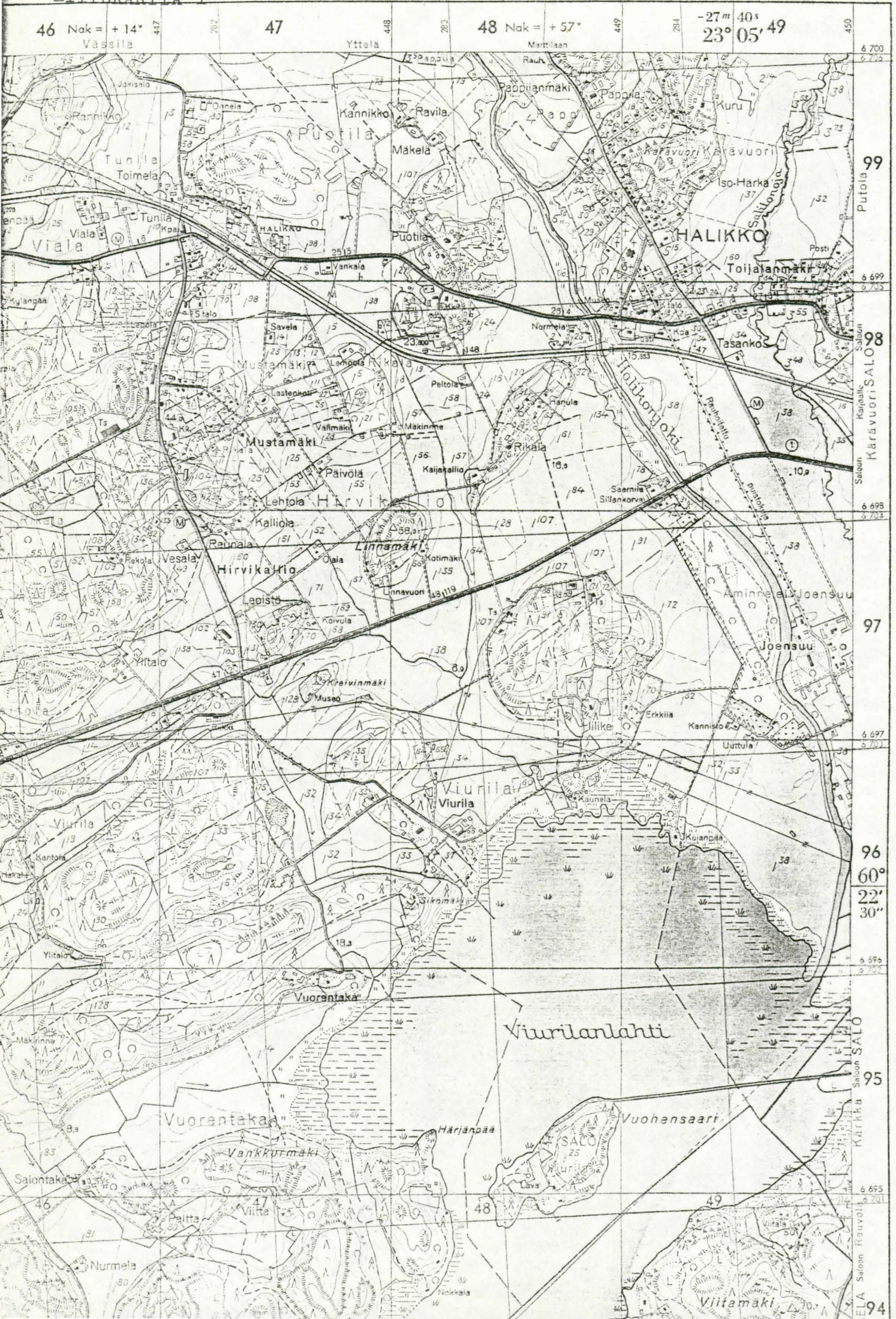
Ruudut AB 1, I kerros

46 Nak = +14°
Vässilä

47

48 Nak = +57°

-27° 40'
23° 05' 49"

99

98

97

96

60°

22'

30"

95

94

Putola

Kärkölä

Joensuu

Salo

Kärkölä

Viitämäki

6 700

6 699

6 698

6 697

6 696

6 695

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

Niikka

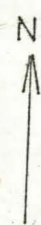
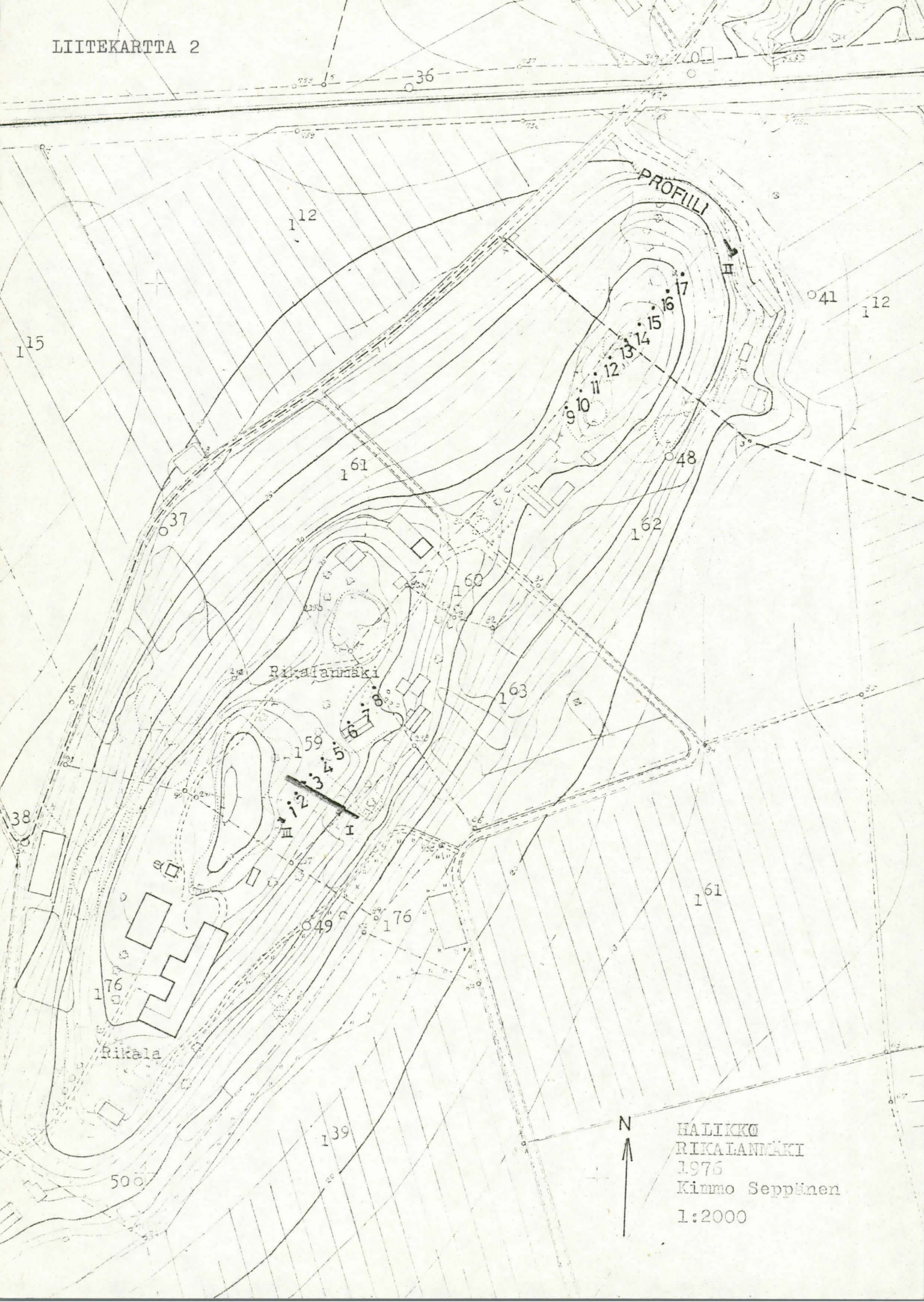
Posti

Museo

Erkkiä

Kuusela

Viitälä

HALIKKO
RIKALANMÄKI
1976
Kimmo Seppänen
1:2000

Kuvat 1-3. Yleisnäkymä länsiluoteesta. Vasemmalla Halikon kirkon tapuli ja kirkonkylä. Keskellä Rikalanmäen länsisivu ja etualalla Helsinki-Turku rautatie. Oikealla Linnavuori.

Kuvat 4-6. Yleisnäkymä kaivausalueesta I (kaivausaluetta III ei ole vielä avattu) idästä. Vasemmalla entisiä Viurilan kartanon tallirakennuksia, joita rakennettaessa tehtiin löytöjä. Varsinainen kalmistoalue jää oikeassa reunassa näkyvän männyn oikealle puolelle.

Kuva 7. Yleisnäkymä Rikalanmäestä ja Linnavuoresta (oikealla). Kuva on otettu Halikon kirkon luoteispuolelta. Vasemmalla oleva metsäinen mäki on Rikalanmäen koillispää.

Kuva 8. Kuva kaivausalue I:n yläpäästä (ruudut AB 1-7). Oikeassa alareunassa näkyvät ruutujen B 5-7 nokimaaläiskät, joita reunustavat kivikehät.

Kuva 9. Kaivausalue I:n kiviterassi kuvattuna kaakosta ennen laajennusta (ruudut AB 27-28).

Kuva 10. Kaivausalue I:n kiviterassin laajennus kuvattuna luoteesta (ruudut -AB 27-28).

Kuva 11. Yleiskuva kaivausalueen yläpäästä kaakkoon päin. Peltojen takana oikealla Helsinki- Turku pikatie ja taustalla Uskelan kirkko. Koeojan keskivaiheilla näkyy paljastuva kalliorinne.

Kuva 12. Yleiskuva kaivausalueista I ja III lounaasta. Etualalla koeoja III. Kuvassa näkyvät molemmat vaaituskoneen paikat. Taustalla Halikon kirkonkylä.

Kuva 13. Kaivausalueen III B-ruudutus kaakkoispäästä. Etualalla (ruudussa B 3) oleva nokiläikkä oli löydötön. Ketjunjakaja löytyi ylimmästä ruudusta.

Kuva 14. Kaivausalueen III ruudusta B 1 löytynyt ketjunjakaja löytöpaikallaan. Kuvasta näkyy hyvin, että kyseessä oli vielä runsaasti juuria sisältävä kerros, josta juuri poistettiin punnittuja kiviä.

Kuva 15. Kuva on kaivausalueelle II avatusta koekaivannosta kaakosta päin. Kuvassa erottuu hyvin hiekkaperäinen maa ja humusmaan läiskät. Kaivannon yläreunassa näkyvän ison kiven juurelta vasemmalta puolen löytyi ko. keramiikan palanen ja pronssiesine etualalta.